

CORINA ISABELLA CSISZÁR

Obiceiuri calendaristice din Țara Lăpușului

Rusaliile

Romanii dedicau sufletului morților în preajma solstițiului de vară, o sărbătoare numită Rosalia, aducând jertfe și coroane de trandafiri pe morminte. În credința populară rusalcele sunt ființe mitice de temut, sunt vântoase care bântuie văzduhul în această noapte, paralizându-i pe cei care îndrăznesc să nu le respecte ziua. În Țara Lăpușului Rusaliile se sărbătoresc timp de trei zile. În prima zi, la biserică se face sfințirea aghesmei mici, pentru stropirea holdelor; oamenii împodobesc casele și grajdurile cu ramuri de tei, aceasta având efect liniștitor și de apărare a gospodăriilor de trăsnete și fulgere. *Femeile făceau o coroană mare din spice de grâu pe care o sfințea popa. Api coroana ceie rămânea acolo, până se usca, pe Răstignire. Ziceau că de-aceie face acolo ca să fie an bogat. Sunt considerate sărbători verzi pentru că sunt la începutul primăverii. Și popa se îmbracă în veșminte verzi. Noi, pe vremuri, împodobeam casa cu crenguțe de nuc, tei și aruncam pe jos cimbru.*¹ (Lăpuș) *La Rusalii se sfințea țarina. Fiecare femeie ducea de acasă apă în cantă, busuioc, frunze și creangă de tei la biserică. Și astea se sfințeau. Se puneau crengi de tei și la streășină, era și o poveste despre asta. Care o fost creștini aveau ștei la casă, care-o fost păgâni n-aveau așa ceva. Apoi mai puneau mintă broștească sălbatică la ferești să nu se apropie răul de casă. Creanga de tei de la Rusalii o puneam în grădinuță între răsaduri, s-avem recoltă bună. Cu agheazma de la Rusalii îi bine să stropești și în grădinuță c-apoi să nu să apropie nimic de recoltă și tot anu' nu trăznește. La noi în joile dintre Paști și Rusalii se lucrează, da' la Suciul de Sus s-o prins că n-or mai lucra, c-o bătut gheața și se tem să mai lucreze. Nici în vinerea de Rusalii nu se lucrează. De la Paști până la Rusalii mergeau băbuțele să culeagă flori de leac pentru stomac, ficat. Tare bine ajută. Sunătoare, potroacă, romaniță, gălbenele, mintă, se uscau la umbră, solovârful era bun la stomac. Apoi faceam ceai din ele. Dăm și la vaci când se închid la rânză. Sau punem untură de la porc, plante și funingine din sobă și dăm la vaci primăvara când se închid la rânză.*²

¹ Colecția Ioana Maria Ciuban, Corina Ioana Bodea, Mihaela Vlașin, Irina Benzar, Aneta Bogoviț, *Obiceiuri din Țara Lăpușului*, din revista Memoria Ethnologica, an X, Nr. 34-35, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2010, pag. 124.

² Colecția Corina Isabella Csiszár, *Obiceiuri de primăvară, vară, toamnă, iarnă în Suciul de Sus*, din revista Memoria Ethnologica, an VIII, Nr. 26-27, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2008, pag. 110.

Ispasul

La patruzeci de zile după Înviere, de Înălțarea Domnului, numită popular Ispas, se culeg plante vindecătoare de diferite boli: rostopască, urzică, păpădie, flori de salcâm etc.

Sânzienele (24 iunie)

„Sărbătoarea populară îi este închinată sărbătoririi nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, „care însă păstrează numeroase elemente precreștine și este însoțită de diferite acte magice, legate mai ales de magia premaritală. Practicile magice se întemeiază pe omologarea sau asocierea simbolică a *Soarelui, a florilor de sânziene, a zânelor* pe care le încarnează aceste flori (Sânzienele-Ielele-Drăgaicele) și a coroanei împletite din respectivele flori cu un principiu feminin.”³ Așadar aceste plante galbene cu încărcătură magică, care înfloresc în perioada solstițiului de vară, cea mai lungă zi a anului, reprezintă un substitut fitomorf al Sânzienelor, considerate zâne bune. *Mergeau fetele să culeagă flori de sânziene și care fată are mai multe flori, apoi aceie se mărită. Cununa se păstra și prin august când mergeau la secerat, puneau cununa ceie pe cap. Și făceau și cunună de seceră. Care fată era mai harnică aceie își puneau cununa. Cununa se aruncă peste casă, cu cât ajungea mai sus cununa, cu atât era hambaru' mai înalt și mai plin de grâne. Puneau flori de sânziene și în cânepă da' amu' nu să mai face cânepă, că îi greu de lucrat cu ea, nu mai fac haine, și se zice că-i și drog. Florile de sânziene le puneau în casă într-o cantă, ori după grindă, după oglindă, să poarte noroc. Prima dată în an dacă tună dinspre miazăzi atunci îi bine și îi vreme normală, dacă tună dinspre miazănoapte, apoi feri, Doamne, ce vremuri ne așteaptă. De Sânziene se găureau urechile la fete și le băga ceară să se vindece să nu le coacă. Apoi când să vindeca urechea îi puneau cercei. Scoteau ceara și puneau cerceii.*⁴ „Culejéu fetele sânziene și făcéu struț și-l puneau în clop la feciori să le fie dragi. Ca să fie vitele vlăstoasă, coconii le mânau la câmp cu sânziene-n mână.”⁵ (Rogoz)

³ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, Editura Vox, București, 2007, pag. 369.

⁴ Colecția Corina Isabella Csiszár, *Obiceiuri de primăvară, vară, toamnă, iarnă în Suciul de Sus*, din revista *Memoria Ethnologica*, an VIII, Nr. 26-27, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2008, pag. 110-111.

⁵ Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Calendarul popular*, vol. I, Obiceiurile primăverii și verii, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2009, pag. 181.

Obiceiurile toamnei și ale iernii

Schimbarea la față (6 august)

Schimbarea la Față a Domnului nostru Iisus Hristos este unul din cele 12 praznice împărătești. Sărbătoarea are ca semnificație momentul în care apostolii Mântuitorului, aflați pe muntele Tabor, s-au convins ca acesta nu este doar un prooroc ci Însuși Fiul Lui Dumnezeu. Pe muntele Tabor, pe când Iisus se ruga, apostolii, moleșiți de somn, tresar deodată, la o priveliște nemaivăzută: chipul Mântuitorului s-a schimbat, fata Lui strălucea ca soarele, iar hainele Lui se albiseră ca zăpada. Dar, imediat, au parte de un lucru și mai neobișnuit: în această lumină, doi bărbați stau de vorbă cu Iisus despre Patima și Moartea Sa la Ierusalim. Este vorba despre marii prooroci ai Vechiului Testament, Moise și Ilie. Această sărbătoare este privită și ca începutul toamnei, această zi fiind socotită zi de hotar pentru vară. Din această zi vremea începe să se schimbe și să se răcească. Schimbarea la Față mai este numită în popor și Obrejenia, Pobrojenia sau Probojeni. Denumirea Obrejenie vine din slavonă, „obrejenie” semnificând transformare, schimbare. Denumirea de Probajeni vine tot din slavonă, de la verbul popular „a probozî”, semnificând a ocări sau a certa. *Astăzi nu lucrează nimeni, nu se fac nunți, nu se fac jocuri, atunci începe toamna, probăjește frunza. Îs Probajeni, s-o schimbat Iisus la față. Să nu te sfădești cu nimeni, nici în familie, nici în afară. Dacă te probăzește (ceartă) cineva în ziua de Probajeni, apoi ești probozât (certat) tot anu’.*⁶

Adormirea Maicii Domnului (15 august)

În această zi creștinii prăznuiesc atât moartea și îngroparea Fecioarei Maria, cât și înălțarea Sa la Ceruri. Sfânta Fecioară Maria a fost anunțată printr-un înger de trecerea ei la cele veșnice, iar apostolii, aflați în acel moment în diferite zone ale lumii, au fost aduși pe nori pentru a fi prezenți la acest eveniment. Apostolul Toma a lipsit de la înmormântare, el ajungând trei zile mai târziu. Întristat, a cerut să se deschidă mormântul, pentru a săruta mâinile Maicii Domnului, însă intrând, l-a găsit gol. Fecioara Maria a fost înviată de Iisus Hristos și luată cu trupul în împărăția cerurilor. Astfel, această sărbătoare se numește Adormirea Maicii Domnului.

În Țara Lăpușului, sărbătoarea religioasă are o mare însemnătate, iar tradițiile și obiceiurile de Sfânta Mărie Mare încă se păstrează. Sunt organizate procesiuni religioase în special spre mănăstirile Rohia și Râoaia, iar la slujbele speciale participă câteva zeci de mii de oameni. „Când méréu în procesii, méréu păste dealuri, păste munți, că Dumnezău

⁶ Colecția Corina Isabella Csiszár, *Obiceiuri de primăvară, vară, toamnă, iarnă în Suciul de Sus*, din revista Memoria Ethnologica, an VIII, Nr. 26-27, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2008, pag. 112.

îți răsplătește tăt minutu' acela pă care-l faci pă gios. La mănăstiri să face rugă mare, să taie oi și să face guiaș cu pită de mălai. Femeile cu nume de Marie, fac ospețe, să sărbătorească laolaltă. (Libotin) Coboară oile de la munte. Încep gazdele de stână să desfacă turmele. Stânașii își aleg oile.”⁷ (Ungureni)

Ziua Crucii

Ziua Crucii reprezintă denumirea populară a sărbătorii ortodoxe *Înălțarea Sfintei Cruci*. În această zi se consideră că pământul deschis pentru plante, reptile și insecte în ziua lui Alexie cel Cald (17 martie), se închide, cele două sărbători marcând în calendarul popular, două anotimpuri: vara și iarna. Ziua Crucii este data ce vestește sfârșitul verii și începutul toamnei. Principalele obiceiuri și practici de schimbare a verii cu anotimpul iarna sunt concentrate în jurul echinocțiului de toamnă și se manifestă cu ocazia unor sărbători religioase sau populare ce ating maximul în Ziua Crucii. La 14 septembrie se celebrează descoperirea, pe Muntele Golgota, de către împărăteasa Elena, a crucii pe care a fost răstignit Iisus și înfățișarea ei creștinilor. Crucea este al treilea din cele patru simboluri fundamentale, alături de centru, cerc și pătrat. Tradiția creștină a îmbogățit în mod prodigious simbolismul crucii, considerând în această imagine mântuirea și patimile Mântuitorului. Crucea îl simbolizează pe Cel Răstignit, pe Cristos, Mântuitorul, Logosul, a doua persoană a Treimii. Ea este mai mult decât o figură a lui Iisus Hristos, identificându-se cu persoana Lui. Creștinii țin sărbători ale Crucii: Arătarea Sfintei Cruci, Scoaterea Sfintei Cruci.

În Țara Lăpușului, Ziua Crucii este sărbătorită prin post și praznice, pentru sănătatea familiei, pentru bunăstarea gospodăriilor, dar și pentru spor. În această zi se bat nucii și se adună din pădure ramurile de alun. Se obișnuiește ca astăzi să nu se consume usturoi, nuci, pepeni sau prune, alimente al căror miez se aseamănă cu crucea.

„Care șarpe rămâne afară trebe omorât că să face balaur. Țala dacă te mușcă, mori. Pepenele pe care-l pui de Ziua Crucii în pod, nu sacă. În ziua aceie îi bine să mănânci miere cu mămăligă, să-ți fie viața dulce.”⁸ (Libotin)

Sânmedrul (26 octombrie)

Sf. Dumitru este considerat a fi patronul păstorilor și stăpânul iernii ce o să vină. Reprezintă un stâlp calendaristic de înnoire a timpului sezonal sau anual alături de Sângeorz care înverzește natura pe când Sânmedru o dezgolește, vestejind copacii, încuind caldura și slobozind frigul. Sărbătoarea are și un aspect funerar de pomenire a morților care și-au închinat viața și s-au jertfit pentru comunitate, dar are și aspectul unei sărbători populare,

⁷ Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Calendarul popular*, vol. I, Obiceiurile primăverii și verii, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2009, pag. 38-39.

⁸ Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *idem*, pag. 41.

marcând totodată și încheierea sezonului pastoral, sărbătoarea, implicând și alte practici de ordin fertilizant, fecundativ, de purificare, divinație și apotropaice. În această zi se serbează *Moșii de toamnă* sau *Moșii de Sânmedru* și în unele localități din Țara Lăpușului are loc obiceiul numit *Iluminație*.

Lăsarea de sec și Postul Crăciunului

În perioada zilelor de iarnă, spiritualitatea satului românesc posedă câteva trăsături caracteristice, în care viața lăuntrică, spirituală și sacră a satului, atinge un grad de concentrare maximă, cu mult mai adâncă decât cea a tuturor celorlalte momente din ciclul unui an întreg. Iarna se adună toți lângă casă, viața e mai strânsă. Iar această concentrare fizică a oamenilor înlăuntrul gospodăriilor lor, într-un anotimp cu totul impropriu pentru orice muncă și imprăștiere în afară, a avut ca urmare imediată eliberarea și concentrarea spiritului lor.

După perioada Câșlegilor, în care distracțiile sunt permise, nu există o interdicție în acest sens, iată că sosește momentul în care omul se gândește la curățirea trupului și a sufletului, pentru a renaște spiritual. Ziua care marchează pragul dintre Câșlegi și începerea Postului Crăciunului, se numește în Țara Lăpușului *Lăsarea de sec, Lăsarea sau Ziua de sec*, în 14 noiembrie. Postul Crăciunului ne curăță trupește și sufletește. Reprezintă ajunarea de 40 de zile a Prorocului Moise și postul patriarhilor Vechiului Testament. Aceia așteptau venirea lui Mesia prin post și rugăciune, noi creștinii așteptăm și întâmpinăm prin post “Cuvântul lui Dumnezeu” născut din Fecioara Maria. Acest post durează 40 de zile: de la 15 Noiembrie la 25 Decembrie, lăsăm de sec în seara Sfântului Filip. În această zi femeile spală oalele cu cenușă, purificându-le astăzi de mâncărurile de dulce. Afară, pe cuptorul din colejnă, se fierbe apă neînceptută, adusă de la fântână și leșie. Se curăță toate vasele, după care acestea se așază în pari să se usuce. Lăsarea se sărbătorește mai mult în familie, rudeniile se așteptau la ieșirea de la biserică și prânzeau masa de Lăsare cu toții împreună. Tineretul făcea petrecere cu joc la *ștenă* (scenă), dacă vremea permitea, sau într-o șură mai mare dacă ploua sau ninge. Se arvonesc muzicanți iar feciorii invită fetele la petrecere, mergând după ele acasă. Se pregătește meniul specific zilelor de sărbătoare: *ptiroște* (sarmale), *zamă de găină cu laște de casă* (supă de carne cu tăieței), *pancove* (gogoși), *pită în cuptor pă vatră*, *plăcinte cu brânză*, și *horincă*. De la Lăsata secului, până după Sf. Ion, nu se mai fac nunți, petreceri, botezuri, se pot arvoni clăcile, dar petrecerea de clacă are loc numai la terminarea postului.

Sfântul Vasile cel Mare spune despre post că este mai vechi decât legea, e măsură a cumpătării (fac. 1, 26 – 17), de înfrânare, de abținere, iar Iisus Hristos e modelul desăvârșit de postitor, precum a fost și Sf. Ioan Botezătorul. (Mr. 1, 13; Luca 6, 2; mat. 11, 11) Sfântul Ioan Gură de Aur ne îndeamnă spunând că nimeni nu se poate sustrage de la postire. Postește pentru că ai greșit, postește ca să nu mai păcătuiești, postește ca să câștigi tot binele, postește ca să nu pierzi ceea ce ai reușit să câștigi. Sfântul Ioan Scărarul spune că postul este o

sclipire a firii, este potolirea cugetelor viclene, eliberarea de gânduri urâte, curăția rugăciunii, luminătorul sufletului, paza minții, ușa umilinței, izvorul lipsei de patimi, iertarea păcatelor, deschiderea ușilor raiului și fericirea cerească. Postul Crăciunului reprezintă o perioadă de pregătire spirituală înaintea nașterii Mântuitorului, caracterizat prin renunțarea la multe alimente, intensificarea rugăciunilor publice și particulare, îmbunătățire personală și multă generozitate cu cei aflați în nevoi. Este o perioadă de înnoire duhovnicească, o perioadă a pocăinței, a curățirii inimii și minții, de reîntoarcere către poruncile Domnului și către aproapele nostru. Se consideră necesar să se acorde o atenție sporită de către credincioși, rugăciunilor de acasă, adică mai multe și mai dese decât de obicei. Părinții considerau postul fără rugăciune ca fiind *postul demonilor*, deoarece demonii nu mănâncă datorită naturii lor necorporale, dar nici nu se roagă. Dacă *postul ascetic* reprezintă abținerea de la anumite mâncăruri și băuturi și reducerea substanțială a regimului alimentar în vederea eliberării de sub stăpânirea poftelor trupului, *postul total* sau *ajunarea* este renunțarea totală la mâncare și băutură pe o durată scurtă de timp (o zi sau două) fiind expresia stării de pregătire și așteptare. În acest sens, *ajunarea* face parte întotdeauna din pregătirea pentru unirea cu Hristos în Sfânta Împărtășanie. „Cartea de rugăciuni, Psaltirea, Biblia, cuprind comorile duhului creștin etern, la care omul nu încetează să recurgă, în toate clipele vieții sale și mai cu seamă în aceste zile ale anului, pentru a-și potoli multiplele nevoi spirituale. În sfintele cărți găsește omul clipa lui de reculegere spirituală și de rugăciune, atunci când lanțurile vieții pământești îl împiedică să fie prezent în fața altarului la sfânta slujbă, prin ele află leac împotriva bolilor, ajutor în depășirea necazurilor cauzate de răutatea semenilor. Curățirea, îngrijirea și hrănirea animalelor din gospodărie apar ca un act de pietate. Săvârșirea lui implică din partea gospodarului unele îndatoriri spirituale și igienice față de propria lui ființă. El este un continuu prilej de abnegație, de stăpânire de sine, de depășire a poftelor și nevoilor personale imediate. Grija pentru propria sa hrană rămâne pe al doilea plan.”⁹ Pe durata postului, realitatea comunicării cu lumea cealaltă este puternic intensificată de cultul morților. Se fac pomelnice pentru sufletul morților, pentru ca aceștia să fie pomeniți la liturghie, pe durata postului, în special în zilele de sâmbătă. Caracterul funebru al sărbătorilor de iarnă este justificat prin prezența nelipsitului colac ritualic ce împodobește masa de Crăciun, prin veghea de Crăciun în așteptarea colindătorilor și prin mâncărurile de Crăciun și practicile de pomenire ale morților. Astfel, în Postul Crăciunului, care încheie în linii mari ciclul agropastoral, acum recolta e strânsă, vitele sunt trecute la iernat, acum munca se concentrează în jurul gospodăriei, începând pregătirea pentru sărbători. Mâncărurile din timpul postului sunt cu predilecție mâncăruri de legume (varză, fasole, ceapă) cu ulei vegetal în special ulei de sămburi de primă presă făcut în casă, și fructe (poame uscate sau crude), de asemenea, tocană și murături, *picioci*, miere de stup, pește când este dezlegare. La înmormântările din această perioadă se servesc mâncăruri de post precum: ptiroște de post cu hribe sau cu tocană de legume, supă de fasole, *pancove* de post, colorate cu zeamă de morcovi, pită.

⁹ Gheorghe Focșa, *Satul românesc în timpul sărbătorilor de iarnă*, în Zamolxis, revistă de studii religioase, vol. I-III, sub direcția lui Mircea Eliade, Editura Polirom, București, 2001, pag. 411.

Șezătoarea, o scenă a practicilor magice

Începe Postul Crăciunului, munca la câmp s-a finalizat, grânele s-au pus la păstrare în fiecare gospodărie, și acum atenția comunității sătenești este îndreptată spre activitățile de pregătire a sărbătorilor de iarnă. Tot în această perioadă încep șezătorile. Lumea satului ia parte la șezători cu un sentiment ritualic, conformându-se rânduielii comunității tradiționale. Obiceiul șezătorilor se raporta la destinul uman individual sau colectiv și era, în același timp, un obicei de inițiere a tinerilor în muncă, joc și viață, un loc de întâlnire a fetelor cu feciorii, un prilej de etalare a hărniciei și a inteligenței. În Țara Lăpușului se organizau șezători de fete, în localitățile: Ungureni, Boiereni, Suciu de Jos, Costeni, șezători mixte, în marea majoritate a localităților lăpușene și șezători pe categorii de vârstă întâlnite în Rogoz, Libotin și Suciu de Sus. Am întâlnit câteva interdicții cu privire la organizarea șezătorilor în anumite perioade ale anului și în anumite zile ale săptămânii. Astfel, la Costeni nu se organizau șezători în perioada postului iar în localitățile Rogoz, Dobric, Peteritea, Cupșeni, Costeni, Cufoaia, Borcut, Vima Mică, nu aveau loc șezători în zilele de marți, vineri și sâmbătă. Șezătoarea se organiza pentru caracterul ei de petrecere, fiind prilej de întâlnire a fetelor cu feciorii. Uneori fetele își arătau lucrul de mână, una alteia, contribuind astfel, la circulația bunurilor culturii populare. În cadrul șezătorii tinerii aveau ocazia de a se cunoaște și de a stabili relații premergătoare căsătoriilor durabile. Șezătoarea este o adunare a fetelor, dar și neveste și bătrâne împreună, la o casă, unde torc cânepă, în sau lână, împletesc cu andrele ciorapi sau *sfetăre, fac ciur cu acu' colți la lepedeu sau funduri de căpătâie, răsucesc spăgmă pentru urzeală la cergi sau lână. Fete și femei lucră laolaltă pentru că vremea trece mai ușor și lucrul merge mai cu spor.* În șezătoare fetele sunt vesele, râd, horesc, colindă, însă dacă nu le vin feciorii, se întristează. Dacă aceștia nu vin, ele fac vrăji și descântece pentru a-i aduce. Iată ce ne relatează o performeră¹⁰ din Ungureni: *Merream în șezătoare, eram numai fete și făceam caier de cânepă. Ne puneam acolo toate, torceam și hoream și veneau feciorii. Api când nu ne veneau feciorii, ne dădeam și luam una 'fusu' și din vârvu' caierului torceam, să vedem la care îi zine drăguțu'. Nu întâmplător se utiliza fusul ca element din recuzita practicilor magice, de atragere a sexului opus, fusul integrându-se „în simbolismul torsului, cu valențele sale cosmice și erotice. Fusul se învâрте într-o mișcare uniformă și antrenează întregul mecanism al lumii. Simbolizează și un principiu masculin activ.”¹¹ *Îndrugam și la ceie și la ceielaltă. Făceam vrăjile cele și-api le dădeam pe ciur. Api ne puneam tăte așe șir cu picioarele desfăcute și dam ciuru' așa, printre picioare. Api pe când gătam aieste făceam ghem. Ne duceam colo la gura hornului și una sta aicia la gura cuptorului. Și-api eram tăte șir și tot da ghemu' cela, una-l da, una-l lua, și tot ne venea rându când de dat, când de luat. Api ziceam: Zine Ion? Zine! Zine Pavăl? Zine! Zine Petre? Zine! Api dacă se orea ghemu' pe horn la fata cutare, api**

¹⁰ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Dochia Buda, 77 ani, Ungureni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

¹¹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, pag. 73.

strigam că nu vine fecioru'. Și Doamne feri, că numa' lucru cu Dracu' era, că apoi nici nu venea fecioru'. Apoi pe când gătam cu aieste am făcut alte prostii. Am mers la râu unde erau produhuri, unde era spartă gheața. Și luam piatră de acolo de la produh și o duceam în gură acasă și o băgam în foc toate. Și o înfierbântam tare, tare și api o scoteam din sobă. Și, să iertați, ne pișam pe ea. Api cum sfârâia, așa, venea fecioru' de iute. Atâta veneau feciorii, că nu încăpeau pe ușă. Api numa' Dracu' o si fost. O performeră¹² din Costeni ne povestește: Se adunau fetele laolaltă toate cu caiere. Mă, nu vin feciorii la noi că-s la șezătoarea din sus toți. Hai, să facem vrăji, să vină feciorii! Api lua o fată și torcea din vârvu' caierului. Apoi o întrebam pă cine toarce? Api pă cutare și pă cutare și pe toți feciorii:

*Nu torc, că răstorc,
Pă tăți feciorii din tăte șezătorile
Să n-aivă stare și alinare
Până înt-a noastă șezătoare
Cu furnici în opinci
Cu șoareci în cioareci
Cu ștropșăle în obdiele
Să zie ca vântu'
Scuturând pământu'.*

Apoi îl dădeam pe ciur întâie. Și api se puneau două laolaltă cu fundu' cătăolaltă și îl da printre picioare:

*Durdulucutuc, tu pă cine aduci?
Pă Petrea ori pă Gheorghe?
Din tăte șezătorile
Să n-aivă stare și alinare
Până înt-a noastă șezătoare.*

Ș-am avut vârtej și l-am învârtit cu o prietenă, una dincolo și una dincoace, învârteam. Api și veneau feciorii strigând strigături:

*Ce-ați făcut fete cu noi?
Că n-am avut stare și alinare
Până am vinit înt-a voastă șezătoare.*

Și luau tortu' acela și îl rășchiau în gard, scuturau gardu:

¹² Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Raveca Hereș, 70 ani, Costeni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

*Io nu scutur gardu'
Că scutur pă dracu'
Dracu' să-l scuture pă Nacu'
Să scuture pă tăți feciorii
Din tăte șezătorile
Să n-aivă stare și alinare
Până înt-a noastă șezătoare.*

Apoi am făcut icuri, și-am dat cu securea, io cu vecina. Am băgat icuri pe lângă lanț și am dat cu barosu':

*- Tu pă ce dai?
- Io dau în cap,
Și îi dau în pticioare
Ion sa n-aivă stare.
Să zie
Înt-a noastă șezătoare.*

Amu nu se mai fac șezători, se mai strâng două, tri, da' nu să mai face cum s-o făcut. Nu să mai toarce amu la noi, nu mai este cânepă, amu toate se cumpără. Ț-oi spune un descântec de dragoste ce l-am învățat de la bunica mea în șezătoare:

*Dimineața m-am sculat
Pă față m-am spălat
Cofele în mână le-am luat
Și pă cale am plecat
Pă calea necălcată
Pă roua nescuturată
După dragostea neluată
Mă aflai în ură pusă, în ură dusă.
De la săteni ură, de la tureni ură,
De 99 de feluri gătată
Și în fața mea țâpată
Nici la o samă nu-s luată.
Mă luai și mă ducei
La râu cu vin, la prundu' cu grâu
La țarmure de busuioc
Dă-mi Doamne, năroc.
Întindei mâna stângă să mă spăl,
Nu mă putui spăla.
Întindei mână dreaptă să mă spăl,*

*Nu mă putui spăla.
Mă prinsei a mă usca, a mă cânta,
Nime-n lume nu m-aude,
Nime-n lume nu mă vede,
Numa Maica Sfântă din Poarta Ceriului,
Ea m-o văzut, ea m-o auzât,
De mâna dreaptă m-o luat,
În sus pă râu' Iordanului m-o dat.
De ură m-o spălat,
De dragoste m-o încărcat.
P-on cal de-arjânt m-o încălicat,
Pă ulița satului m-o întrebat:
- O, câți mici, câți voinici
De la masă s-o rădicat
Și pă tăietor s-o urcat
U, ce crai, ce crăiasă, ce împărăteasă
Umblă pă ulița noastră?
- Nici îi crai, nici îi crăiasă
Nici îi împărat, nici îi împărăteasă.
Că îi Viorica cea mândră și frumoasă
De tăți feciorii prinsă și cuprinsă
Și după masă băgată
Și cu vin roșu adăpată.*

Tot în Costeni ni se relatează alte obiceiuri din șezătoare:¹³ *Eu nu mi-am cunoscut mama. Și când am fost fată, ziceau femeile că să facem șezătoare că ni-i bostanu' cât o cupă. Îi de tors. Api o dată ne porneam prin sat de la una la alta: uite, cum o zis lelea Ioana, să facem șezătoare. Apoi tot în șezătoare ne-o învățat bătrânele să punem de Bobotează un fir de busuioc în fântână. Dacă dimineață era murat, api soțu-ți era gazdă. O venit niște domni de la Baia Mare și o dormit la noi și ne-o prins așa în seară de șezătoare. Și ne-am dat a face vrăji. Înturnam fusu' și torceam. Știi cum îi fusu', cum îi roata aicia și torci și apoi meri la caier și zici:*

*Feciorii
Din tăte șezătorile!
De n-or veni
I-or stropși,
De n-or pleca
I-or agâmba;*

¹³ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Viorica Hereș, 70 ani, Costeni, 2008, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

*Turduluc butuc,
Pă cutare îl aduc!
Îl aduc!*

Și pe când gătam de zis, odată făceam ghem și-l aruncam pe roata morii. Știi cum merge roata să macine, apoi așa să vină feciorii la noi. Și când o fost domnii ceia la noi, hai să facem vrăji fuga, și odată o luat un măturoi și le-o dat pâsta picioare, așa la ei. Și cum o gătat vrăjile și i-o chemat pe Victor și Teofil din Costeni, odată o fost în casă. Apoi lele Mărie, oare să fie drept? Api de bună samă c-o fo' drept. Tulvai.

Apoi o făcut niște moși de câlți. Noa, aiasta-i Mărie, aiasta-i Ion. Apoi îi aprindeam să vedem care la care merge. Api moșu' de câlți care era fata, se împlânta aicea spre fecior. Api, vezi că el nu vrea, el nu se duce spre fată. Și-api făceam răsuri de aieste de Doamne, feri! Erau păpuși micuțe așa ca degetu, le punea lângăolaltă. Apoi aducea așchii de la tăietor și le aducea de acolo de unde era fecioru', de unde ședea fecioru'. După ce le aducea, le aprindea în foc, să vadă dacă vine acela de unde o luat așchie. La noi vrăjuri se făceau numai în șezători.

O performeră¹⁴ din Dămăcușeni (Domokos), sat lăpușean locuit în mare majoritate de către maghiari, ne descrie obiceiul șezătorii: *Erau serile lungi, lumea nu avea ce să facă și trebuia să-și umple cumva golul. La șezătoare participa toată lumea, de la mic la mare, cine o știut să lucre, s-o dus acolo. Torceau lână, alegeau pene, coseau. La fete o venit băieții și s-o așezat lângă fete. Apoi babele s-o pus într-un colț al camerei. Pe fiecare fată o conducea câte un băiat acasă. Spuneau glume, cântau cântece populare. Jucau jocuri. Apoi dacă îți pica fusul pă jos, îl ridica băiatu' și trebuia să-i dai o guriță ca să ți-l dea înapoi. Apoi unde se mergea la desfăcat pene, prindeau băieții vrăbii și le puneau în sac păstă pene. Și când desfăceau sacu', zburau vrăbiile și toată casa era numa' pene. Sau puneau piper pă sobă și toată lumea lăcrima. Așa să glumea la noi. O performeră¹⁵ completează: *Noi nu colindam în șezătoare, fiecare ducé cu ie lucru' ei, fiecare lucra ce-o avut de lucru și cântau cântece populare. Șezătoarea se ținea în fiecare seară la o casă unde o fost locul mai larg. Api în fiecare sară se ținea la aceeași casă. Numa' dacă să schimba ceva la casa aia, ori o murit cineva sau o născut, atunci mereau la altă casă. Așa am umblat noi.**

La Groșii Țibleșului, una mergea cu caieru', alta mergea cu cosele, alta cu mărgele, una și-o făcut cămașă cu mărgele în șezătoare; api una torcea, alta depăna; cam la aceeași femeie se ținea șezătoarea tot anul. Și se făceau vrăji să le vină feciorii: *Torceau din vârful caierului. Și se puneau două femei și stăteau cu spatele una la alta. Și dădeau ciuru' printre picioare:*

¹⁴ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Molnár Eva, 67 ani, Dămăcușeni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/01/2011.

¹⁵ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Miklos Emme, 73 ani, Dămăcușeni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/01/2011.

*Turtuluc, butuc,
Eu pă Ion, pă Văsălică
Îl aduc.*

Api mintenaș veneau feciorii. Și se așezau și spuneau povești, care ce știau. Și jucau „De-a bâza”, „De-a picatu în fântână”. Și la sfârșitu’ șezătorii, jucau. Erau cu fluieru’ mai mult decât cu cetera. Și se făcea sfârșitu’ șezătorii. Șezătoarea începea din toamnă și ținea în postul Crăciunului. Și când se apropia mai de sărbători, făceau spartu’ șezătorii. Și duceau fetele și feciorii mâncare și horincă, făceau o petrecere tot la casa unde s-o ținut șezătorile.

În comuna Lăpuș se caută o gazdă de șezătoare în sat, o femeie dispusă să primească fetele la ea.

- Hai să merem la lele Ioană să vedem dacă ne lasă să facem șezătoare.

- Hai să merem.

Fetele odată ajunse, bat la ușă, intră și întreabă gazda:

- Ce mai faci lele, Ioană?

- Api pă acăsucă.

- Știi de ce am venit noi la dumitale acasă? Am venit să te întrebăm dacă am putea face la dumneata șezătoare.

- Lăsa-v-oi. Mereți și adunați fete.

A doua sară vin fetele din sat cu caiere de lână, cu lucru de mână, cos, împletesc, în timp ce cântă:

Pă Valea Lăpușului

La fântâna dorului

Vine mândra de la sapă

Să oprește să bea apă.

Hai, hai, dorule.

Bis.

Apă rece din izvor

Să-i mai treacă de al meu dor.

Bis.

Hai, dorule, hai.

Bis.

Face-m-aș un pui de cuc

La mândra apă să-i duc

Face-m-aș privighetoare

Să-i duc mândrii pe răcoare

Hai, hai, dorule, hai.

Bis.

Apar și feciorii îmbrăcați în haine femeiești, cu fețele acoperite. Aceștia intră în casă, salută și după câteva discuții invită fetele la joc. La plecare, fetele conduc feciorii până în tindă și dacă se întâmplă să rămână prea mult cu vreun fecior afară, gazda bate hornul de la sobă pentru a le atrage atenția că au stat prea mult afară. Dacă nu vin feciorii, fetele se apucă de practici magice pentru a-i aduce cât mai repede în șezătoare. Gazda șezătorii toarce din vârful caierului și alta o întreabă:

- *Ce torci, ce torci?*
- *Feciori din tăte șezătorile*
Să vie și la voi
Să n-aivă stare și alinare
Până la noi în șezătoare,
Să aivă stropșele în obdiele
Furnici în opinci
Să nu să oprească până aici.

Cu firul tors se leagă o sită în formă de cruce de către gazda șezătorii, 2 fete stau în picioare cu spatele una la cealaltă și sita este trecută printre picioare de la una la alta:

- Haidați să toarcem, poate or zini și la noi feciorii!
În timp ce își trec sita, invocă pe rând feciorul dorit:

- *Durduluc butuc, io pă Ion îl aduc!*
- *Durduluc butuc, io pă Gheorghe îl aduc!*
- *Durduluc butuc, io pă Petre îl aduc!*
- *Durduluc butuc, io pă Pavel îl aduc!*¹⁶

Din categoria cântecelor ritualice din șezătoare, am întâlnit des în aproape întregul areal lăpușean, descântecul de adus feciorii în șezătoare, numit *Șezătoarea ni-i deplin*. Fetele torceau din vârful caierului, rostind acest descântec. Exemplificăm cu variante ale acestui descântec, culese din satele lăpușene:

Șezătoarea ni-i deplin,
Fete sunt, feciori nu vin.
Răsărit-o luna sus,
Fost-o badea și s-o dus.
Luna încă n-a sfinți
Și badea iară-a vini,
Că s-o dus la alte fete,
Să pândească la ferestre.

¹⁶ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Palaghia Pop, 78 ani, Lăpuș, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/01/2010.

*În casă nu s-o băgat,
C-a lui mândră s-o culcat,
Cu capu pe căieraș,
Nu să scoală mintenaș.¹⁷*

După câteva minute, apar feciorii la ușă salutând și fiind poftiți în casă, fiecare se așază lângă fata care-i place. După câteva întrebări cu privire la ultimele știri din sat, gazda se apucă de practici magice de ghicire a ursitului numite Moși. Ia câteva fire din caier din care confecționează păpuși pe care le așază pe o tavă câte două, le dă nume de fată și feciori și le aprinde. Dacă moșii se apropie în timp ce ard, înseamnă că cei doi tineri se vor căsători.

În șezătoare se mai joacă și jocuri cum ar fi: Am picat într-o fântână. Un fecior ia un scaun și se așază în mijlocul încăperii zicând:

*Am pticat într-o fântână!
Ceilalți întreabă:
Cine să te scoată?*

Feciorul alege o fată care cu o sărutare îl scoate din fântână și îi ia locul pe scaun, alegând și ea un fecior la rândul ei. Jocul continuă până ce fiecare tânăr cade în fântână și primește o sărutare de la cel care-i place. Tinerii, în șezătoare, mai joacă jocul Sticla. Ei cer o sticlă gazdei, un fecior o așază pe podea și o rotește. Trebuie să sărute fata în dreptul căreia se oprește sticla, după care fata respectivă îi ia locul la învârtitul sticlei. Jocul poate continua până târziu. Un alt joc din șezătoare se numește Mătura.

Tinerii trebuie să-și aleagă fiecare perechea. Cel care rămâne fără pereche ajunge la mătură. În șezătoare se și dansează și se strigă strigături:

*Și nainte și napoi
C-așe-i jocu pă la noi
Două stânga, două dreapta,
Uite, așa să joacă fata.*

*Dreaptă-i mândra ca vergeaua
Sare gardu ca căteaua.*

Fetele ies cu feciorii în tindă să-i petreacă. Dacă stau prea mult în tindă, gazda casei le atenționează și le cheamă în casă să-și reia lucrul.¹⁸

Se face și spartul șezătorii într-o zi de duminică. Fetele sosesc cu tăvile încărcate

¹⁷ Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească*, performer Ruxandra Tira, 37 ani, Inău, 1977, Editura Saeculum I. O., București, 2003, pag. 117.

¹⁸ Culegător Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Nicolae Pop, Lăpuș, 2015, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/03/2015.

cu bucate alese la gazda șezătorii. Fetele aduc preparate din carne de porc (cârnați, coaste, slăninuță), pancove, cozonac și plăcinte cu brânză. Feciorii sosesc cu vin și horincă și se așază toți în jurul mesei. Gazda casei aduce ceterași din sat și jocul începe.¹⁹ (Lăpuș)

Sfântul Andrei (30 noiembrie)

Din vremuri ancestrale, vatra reprezintă sufletul casei, locul sacru, pus sub incidența divinităților feminine și a strămoșilor familiei. Implicit legată de foc și de pregătirea hranei, vatra ne duce cu gândul la ideea de centru, de simbol al vieții în comun, al casei, al unirii conjugale, al dragostei. Vatra reprezintă comunicarea pământenilor cu forțele supranaturale. De aceea lângă vatră se făceau vrăjitorii. În relație cu ea se organiza nu numai spațiul locuibil ci și timpul ce măsoară ceremonialurile de factură mitico-magică. În noaptea Sfântului Andrei casa devine o adevărată scenă pe care se desfășoară o serie de practici magice de aflare a ursitului. Fetele fac o turtă din făină pe care o frământă în saramură. Desfac focul din vatră în două părți și coc această turtă între cele două focuri. Fata care vrea să-și viseze ursitul trebuie să mănânce turta fără să mai bea apă până a doua zi. *Api Sfântu Andrei pica tătdeauna în Postu Crăciunului. La Ungureni grăiam ce să facem să ne cunoaștem ursătu'. În ziua de Sf. Andrei ajunam. Și seara făceam o turtă sărată, ca să visăm. Și pă tăietori, cum tăie lemne mai demult cu firistrăul, stam călare ca pe cal și mâncam turta. Și-ăpi era adevărat. Că mâncam toată turta și era atâta de sărată, de ne ustura pă grumaz. Și-apoi am visat că mi-o dat apă. Am visat că mi-o dat unu' apă, din partea cui apoi m-o și luat. Mi-o fo sete tare și am zis că mă duc până la Grigore a lu' Ionaș, c-apoi oi bea un pic de apă. Pe când m-am dus nu mi-o plăcut apa și m-am dus la Palnichi. O zăs cătă mine:*

- Las' că scot eu și beau.

*Și-apoi acela o fost ursitu.*²⁰

Performera Dochia Buda își amintește și dânsa despre Sf. Andrei: *Făceam așa la Sf. Indreiu: ne dădeam și nu mâncam. Făceam o turtă sărată și-o rupeam în vârvu' capului în două. Și jumătate o mâncam. O coceam pe lespede. Și jumătate se pune sub cap. Și apoi mergeam la tăietori, tăiam lemne și dădeam așa cu securea și unde sărea așchia, acolo ziceam că ne mărităm. Și unde bat căinii, acolo te măriți. Și api luam așchia și bucata de turtă și o puneam sub pernă, învărtită într-o cămeșă bărbătească. Și apoi visam orânda care era.*²¹ (Ungureni) *La Lăpuș, fac fetele coc de Sfântu Andrei, să-și vadă orânda. Le trebuie fărină și sare și un pic de apă. Se pune o mână bună de sare peste făină, se pune un pic de apă și se frământă. Cocu iesta se face și să coace pă vatră și să pune sub perină.*

¹⁹ Culegător Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Nicolae Pop, Lăpuș, 2015, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/03/2015.

²⁰ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Ana Buda, Ungureni, 43 ani, Ungureni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

²¹ Colecția Corina Isabella Csiszár, Șezătoarea, o scenă a practicilor magice, din revista Memoria Ethnologica, an VIII, Nr. 28-29, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2008, pag. 158.

Jumătate să mănâncă și jumătate să pune sub perină. Să face așa ca un pupuc mic. Să pune un pic de sare pă fiteu (cuptor) ca să nu să lipească cocu când să coace. Și trebe să-ți pui cu sufletu ca să-ți găsești orânda. Și visezi că îți vine orânda și-ți aduce o cană de apă s-o bei. În seara asta nu-i bine nici să pice jarul din sobă. Dacă pică jar pă jos și-l scoți afară, zâce că-ți mănâncă luptii oile, că azi umblă lupii. Nici cu mătura nu să lucră azi, de ești fată, că nu te măriți veci. Nu-i bine de măturat sara de Andrei și de aruncat gozu afară. După ce se coace, se rupe turta și se mănâncă jumătate. Și ursita, cela ce Ț-a fi drag, vine să-ți aducă apă. Api să adâncă între perini bucata rămasă de cocuț. Și fata să culcă.

Fata zice:

- Eu aș vrea să visez pă Ion a lu Tudor.

- Degeaba vrei tu, că îi cum dă Dumnezău.

Sau îs care își făceau cocu, nu beau apă și să duc și să uită în fântână să-și vadă ursitu. Api ungi ușile și ferestrele cu ai (usturoi) și faci cruce, să nu să aproptie duhurile necurate de casă. Faci cruce cu ai: În numele Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh. Amin. Așă să să ducă strigoii și rău di pă casă, să nu să aproptie.²² (Lăpuș)

Sfântul Nicolae (6 decembrie)

Anica Butcure din Cupșeni își amintește de această sărbătoare: *Sântu Nicolae este sărbătoarea pruncilor, primesc fructe, un bănuț, ștrimflii, căciuli, un zdici nou dacă era un băiat mai mare. Sfântu Nicolae o ajutat tri fete sărace să să mărite, le-o aruncat bani de zestre pă fereastră, și așe s-o putut mărita. Și de atunci Sân-Nicoara să zâce că îi Sfântu' cu darurile.²³*

Ignatul (20 decembrie)

Ignatul se sărbătorește joi, înainte de Crăciun, sau la 20 decembrie. Este un obicei specific țării noastre, este o tradiție transmisă din vremuri ancestrale, un ritual al sacrificării porcului în preajma solstițiului de iarnă. Se crede că porcul care n-a fost tăiat în această zi, nu se mai îngrașă, că și-a văzut cuțitul. Simbolismul porcului repetă, într-o formă uneori degradată, pe cel al mistrețului. Dacă astăzi e asociat necurăteniei fizice și morale, în trecut, a fost considerat demon al virilității și prolificității. Este ofranda rituală închinată zeilor pământului, prezentă și în ritualurile de regenerare ale anului. În această zi oamenii nu au voie să facă altceva în gospodărie, în afara tăierii și preparării porcului. Anica Butcure, din

²² Culegător Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Nicolae Pop, Lăpuș, 2015, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/03/2015.

²³ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Anica Butcure, 77 ani, Cupșeni, 2008, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

Tăiatul porcului; foto: Felician Săteanu

Cupșeni ne descrie ritualul: *Să strâng vecinii dimineață bună; pă fiecare uliță șede un om care știe să taie porcu*. După tăierea porcului, aiesta să tranșează, să prepară produsele specifice: *caltaboși, cârnați, tobă, jumări, coaste, untură*. Să pune deoparte carnea pântru ptiroște, picioarele și căpățâna să păstrau la rece pântru răcitură, o parte din carne să prăje și se păstrează în untură de porc. Aceste preparate se servesc la masa din ziua de Crăciun. *Slănina și șoldu* să aruncau întregi, *păstă rudă în pod*. După ce să afuma slănina, să țină în slatină. Performera a specificat faptul că după tăierea și tranșarea porcului, se practică obiceiul numit *pomana porcului*.²⁴ În perioadă actuală cei care au participat, sunt invitați la masă și serviți cu țuică și o tochitură specifică din carne de porc și mămăligă. Dar în vremurile străvechi, fiind postul Crăciunului, nu se consumau produsele din carne de porc, până în ziua de Crăciun. De aceea, la cina porcului se serveau produse de post, în special ciorbă din varză acră.

Crăciunul (24-27 decembrie)

Cursul anotimpurilor determina momentul sărbătorilor. Încă din negura timpurilor, riturile de mulțumire și de sacrificiu erau celebrate imediat ce soarele atinge punctele

²⁴ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Anica Butcure, 77 ani, Cupșeni, 2008, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

semnificative de pe orbita sa, adică solstițiile de iarnă și de vară. Cea mai mare importanță a fost acordată solstițiului de iarnă, perioadă a anului în care nopțile încep să devină mai lungi. Orientalii îi închinău un cult lui Mithra, divinitate a luminii, simbol al castității și al purității; el combătea forțele malefice. Astfel, 25 decembrie devenea cea mai importantă sărbătoare a anului mithraic: se sărbătorea renașterea zeului neînfrânt. Biserica, pentru a împiedica acest cult păgân, nu a ezitat să-l proclame pe Iisus Hristos *sol invictus* (zeu, soare, neînfrânt). După teama înfrigurată a condamnării lui eterne la întunericul cosmic și totodată spiritual, omul a resimțit bucuria răsăritului unui soare, care, pentru el, a revenit pe pământ plin de lumină, căldură fizică și morală, mai ales. În bucuria nașterii lui Hristos se mai resimte încă și astăzi ecoul îndepărtat și profund al bucuriilor din vechile legende cosmice. În datinile săvârșite cu prilejul acestei sărbători, se observă cum peste stratul primitiv de credințe populare s-au așezat reflexe creștine. Unele cuprind și reminiscențe ale riturilor păgâne, altele nu conțin nici un element creștin, ci sunt răsunete ale riturilor păgâne din vechime. De aceea, în ajunul Crăciunului se cunoaște obiceiul aprinderii în vatră a unei buturugi întregi, care era păzită să nu se stingă întreaga noapte. Obiectul este legat de semnificația solară a sărbătorii Crăciunului, vatra constituind actul ceremonial al aprinderii butucului, liantul dintre om și cosmos, în momente de criză cosmică (solstițiul de iarnă). Scormonitul în foc vizează aceeași funcție solară a focului prin potențarea forțelor lui. Arderea lemnului are și o funcție sacrificială, distrugerea totală prevestind regenerarea. Practica butucului aprins în noaptea de Crăciun capătă și o funcție fertilizatoare. Astfel, în satele lăpușene, obiceiul este de a arde o creangă groasă în noaptea Crăciunului, întrucât se crede că fără ea casa rămâne săracă tot anul. În perioada postului are loc o campanie de purificare pe care creștinul o așteaptă cu sete anticipată. În acest timp, el trăiește mai mult pentru Dumnezeu, decât pentru el, ceva înalt, lăuntric și totuși realist pătrunde în viața lui. Acum se poate vedea cum plasma umană, inspirată de creștinism, caută să evadeze din pământescul trecător și să se retragă spre dumbrăvile duhului. Acum creștinul se închină în fața tainelor lumii veșnice, acum sufletul său e torturat de nevoia curățirii care-l zguduie, așa cum vântul puternic răsucesce arborii, acum nădejdea lui caută spre cer, ca florile sub soare. „Prosperitatea gospodăriei, roada câmpului în anul care vine, înmulțirea dobitoacelor, sănătatea și norocul oamenilor, toate sunt asigurate prin rituri magice, acte religioase, frecventarea bisericii. Rugăciunile constituie preocuparea principală din fiecare clipă, lectura sfintelor scripturi aduce altarul în casa și inima omului, sufletul se potolește, se purifică și se înalță. El se simte ușurat de povara păcatelor, zarea orizontului senin, plin de speranță, optimism îi dă încredere.”²⁵

Cu o săptămână înainte de Crăciun, sătenii se pregătesc pentru marea sărbătoare a Nașterii Domnului. Pregătirile pentru colindat, culminează în cele două zile anterioare sărbătorii, se prepară mâncărurile, se împodobesc interioarele locuințelor, se văruiesc casele, pe pereți se atârnă blide cu ștergar, pe masă se întind fățoi *rupturite*, pe pat se așază perini ornamentate, casa se împodobește cu crengi de brad, busuioc, bărbânoc. În unele sate se

²⁵ Gheorghe Focșa, *Satul românesc în timpul sărbătorilor de iarnă*, în *Zamolxis*, revistă de studii religioase, vol. I – III, sub direcția lui Mircea Eliade, Editura Polirom, București, pag. 414.

Colindători din Lăpuș; foto: Felician Săteanu

zice că-i *blăstămată* femeia care nu pune de Crăciun pe masă *fătoaie rupturită*, pe pereți *șterguri* și pe pat perne. Elementul care imprimă strălucire interiorului casei pe timpul sărbătorilor de iarnă este bradul de Crăciun. Anica Butcure din Cupșeni ne descrie: *Este tăiat și adus de la pădure de către gazda casei în prag de sărbătoare. Se împodobește cu biscuiți de casă, covrigei, mere, nuci, alune, bomboane din coțcă de miere, vată, betea.* *Legam tăți pă brad, și tata îl aducea din pădure, găurem nuci, mama cocea covrigei și biscuiți.*²⁶ „Bradul, copacul veșnic verde, în zonele centrale și nordice ale Europei, e una dintre variantele cele mai frecvente ale Pomului vieții și ale Arborelui cosmic. E considerat copac-totem al protoromânilor. Simbolizează viața veșnică, tinerețea și vigoarea, mândria, curajul și verticalitatea (masculină). În această ipostază e prezent la sărbătorile de iarnă, bradul împodobit, având rolul de Pom de Crăciun – simbol al reînnoirii anului.”²⁷ „Pomul vieții întruchipează fie visul irealizabil al tinereții fără bătrânețe, și al vieții fără de moarte, fie un vechi mit ce întruchipează legendele și credințele multor popoare, constând dintr-un copac a cărui sevă miraculoasă este un elixir al vieții. Fecioara Maria considerată arborele vieții, a fost binecuvântată de Duhul Sfânt care i l-a dăruit pe Mântuitor ca Fiul al lumii.”²⁸ La un moment dat, în Noul Testament, Isus apare nu agățat de o cruce, ci de un copac. Este

²⁶ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Anica Butcure, 77 ani, Cupșeni, 2008, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/04/2008.

²⁷ Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri*, Editura Vox, București, 2007, pag. 59-60.

²⁸ Biederman, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Editura Saeculum I. O., 2002, pag. 32.

o referință la povestea unde Adam și Eva au mâncat fructul interzis din copacul Grădinii Raiului, aducând astfel păcatul și moartea în lume. „Ca pedeapsă pentru greșeala lor, au fost izgoniți din Rai. Acceptând să fie crucificat și, în același timp, iertându-i pe cei care L-au crucificat, ridicându-se din morți și aducând speranța reînvierii, Iisus a anulat condamnarea lui Adam și a Evei. Crucea pe care a murit astfel, a devenit Copacul vieții.²⁹

Ajunul Crăciunului reprezintă ultima etapă a pregătirilor. O grijă importantă a colindătorilor este pregătirea îmbrăcăminte pentru ziua de Crăciun, fiecare sătean trebuie să îmbrace o haină nouă, ca simbol al regenerării spirituale. Pregătirile sunt în toi, se prepară meniul tradițional pentru ziua de Crăciun, care se va servi de abia după 12 noaptea: *caltaboși, cărnați, o tigaie de coaste, carne cu tocană, ptiroște, colaci, colăcei, cocuți, pupi*. În ajunul Crăciunului încă meniul era de post: *fasole, cureți călit*.

Colindatul, un obicei de mare amploare, este acea formă de urare, apoi de petrecere comună pe care o practică întreaga comunitate. Pentru asigurarea unei bune desfășurări a obiceiului, odinioară erau necesare ample pregătiri. În Cupșeni, patru-șase săptămâni înainte de Crăciun, începeau repertițiile pentru învățarea repertoriului de colinde. Pregătirile pentru colindat debutau cu organizarea cetelor de colidători, numite *rânduri de colindători*, acestea fiind constituite din copii, feciori sau din cei căsătoriți. Inițiatorii colidatului sunt copiii mici. De aceea, nu se întunecă bine și încep să răsară la ferestrele sătenilor copii colindători cu trăistuțele în spate. Inocența vârstei oferă garanția sigură a eficienței urărilor. Cei care încep colinda sunt băieții, grupurile de fetițe sosesc mai la urmă. O fată care intră prima în casă în ajun de Crăciun, aduce sărăcie, băieții se crede că sunt de bun augur. Pentru rolul de crainici ai unor evenimente importante de care depind viața din această lume și viața eternă a oamenilor, copiii și tinerii sunt cei mai potriviți. Vestea Nașterii Domnului, a întrupării Lui sub chip de om, a coborârii Lui în lume, pentru ridicarea omului de sub povara păcatelor, se transmite lumii prin copii. Colinda a dobândit o destinație precisă ca formă de magie benefică, ea marcând rodnicia câmpurilor, sporul animalelor domestice, creșterea copiilor, împlinirea prin căsătorie a tinerilor, pacea și tihna bătrânilor, influențarea în sens pozitiv, a vieții oamenilor și a naturii. Trâmbițele bucuriei, în această perioadă, sunt în sat copiii și tinerii din ceata de colindători. Ei duc bucuria din casă-n casă prin colinde. Colindul Crăciunului se cântă afară la fereastră, cerând mai întâi permisiunea:

- *Slobodu-i de colindat?*

Gazda răspunde:

- *Slobod!*

După ce colindă, urează gazdei:

*Să fii gazdă vesăloasă
Ca și colinda de frumoasă!*

²⁹ Coordonator Adkinson, Robert, *Simboluri sacre*, Editura Art, 2009, pag. 510.

sau

*Puică neagră-n vârful de scări
Căta gazdă cel fărtai
Că l-om bé cu cine-om vré,
Tăt cu gazda di colé!*

ori

*Să-nchinăm pe sub podele
Să ne dăie gazda mere,
Să-nchinăm pe sub butuci
Să ne dăie gazda nuci!*

Gazda răspunde:

- *Haidareți în casă!*

Colindătorilor li se oferă nuci, mere, colaci etc. precum și băutură numită *mied*, făcută din miere și apă sau zahăr ars cu apă. Intrând în casă zic:

- *Bună sara lui Crăciun!*

Gazda răspunde:

- *Sara bună!*³⁰

Răsplătirea colindătorilor se face cu pupi, cocuți, colăcei. Cocul ne apare ca simbol al hranei esențiale și al transformării spirituale. Gestul ritual de a dăruii sau de a primi colaci de Crăciun leagă sufletul gazdelor de cel al colindătorilor. Colacii din grâu, reprezintă un simbol solar, sunt jertfa vegetală, pâinea sacră, hrană a nemuririi. „Spicul de grâu are o emblemă a lui Osiris, simbol al morții și al învierii sale. Atunci când apostolul Ioan vestește slăvirea lui Hristos prin moarte, recurge la simbolul grăuntelui de grâu: *Iar Iisus le-a răspuns, zicând: A venit ceasul ca să fie preaslăvit Fiul Omului.*”³¹ Colinda celor mici se mai răsplătea în nuci și mere, ca simbol al vieții, fertilității, fecundității, dragostei, tinereții și simbol al rodniciei. Nevinovăția copilăriei, curățenia lor fizică și morală sunt mai propice pentru mesajele care vehiculează forțe magice menite să înlesnească viața oamenilor pe pământ sau pentru cele în legătură cu viața evlavioasă creștină prin care omul este pus în raport direct cu divinitatea, iar pasul său îndrumat spre existența eternă. Fără copii și tineret, cu rol activ în desfășurarea ceremoniilor, datinile străvechi nu pot avea loc. Pe vremuri, uneori, era mare criză de făină și colacii se făceau foarte mici, ca roata unui fus, pe care copiii îl mâncau în loc de prăjituri, în restul anului se mânca doar mălai și mămligă.

În Dămăcușeni, copiii colindau în 25 decembrie dimineața de la ora opt la zece.

³⁰ Colecția Samoilă Nodiș, *Obiceiuri de Crăciun în Cupșeni*, din revista *Memoria Ethnologica*, an II, nr. 4-5, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2002, pag. 559.

³¹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Vol. II, Editura Artemis, București, 1995, pag. 115.

Apoi ceilalți mergeau la colindat în 24 decembrie, care la cine o vrut. S-o adunat și s-o înțeles, care la cine merge la colindat sara. La noi slujba de Crăciun din 24 e la ora patru după-masa. Și apoi seara mergeam la colindat. Feciorii la fete, tinerii cu tinerii, oamenii căsătoriți, mergeau de asemenea împreună. Mergeau de la unu' la altu'. Când colindătorii nu sunt primiți în casă la colindat zic:

*De nu ne dați cârnațu'
Vă rupem târnațu'!³²*

Localitățile Peteritea, Vima Mică, Vima Mare prezintă similitudini etnoculturale cu Țara Chioarului. Se colinda în timp ce grupul de colindători se deplasa de la o casă la alta:

În ce furcă de părau

*În ce furcă de părau
Florile dalbe,
Este-on brad înrămurat,
Cu crenjile-n jos plecat,
Tăt să roagă soarelui
Să nu-i taie vârșu lui,
Și să-l taie colțișele
Și să-l facă păhărele
Să beie domnii cu ele.
Pă toarta păharului
Scrisă-i raza soarelui,
Scrisă-i luna și lumina,
Să țâie domnii cu mâna.³³*

Coborât-o di la munte

*Coborât-o di la munte,
Viță verde iederă,
Tri păcurari cu oi multe
La oi le dădură sare,
Când gustară ii mai bine,*

³² Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Molnár Eva, 67 ani, Dămăcușeni, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/01/2011.

³³ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Maria Gheța, 87 ani, Vima Mare, 2000, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/02/2016.

*Oaia ochișică vine,
Tăt cu picioru le face,
Ce vede ii nu îi place.
Vin hoții di pă izvoară,
Cu săcuri și cu topoară,
Pă păcurari să-i omoară
Păcurarii și-o strigat,
Câinii și i-o alungat:
Păste-un deal și păste-o vale
Aproape de-o apă mare
Și de-acoale până-n sară,
Dădu oile-n porneală.
Păcurarii pângă ele,
Tăt zâcând din fluierete.³⁴*

Mândru-și cântă-on cerb în codru

*Mândru-și cântă-on cerb în codru,
Dimineața lui Crăciun.
Nime-n lume nu-l aude
Num-o dalbă-mpărăteasă
De pe-o dalbă de fereastră.
La-mpărat o alergat,
- Da-nălțate împărate,
De doi ani și jumătate,
Mândru-și cântă-on cerb în codru.
Împăratu s-o sculat,
Pușca-n mână și-o luat,
Jos la codru-o alergat.
Află cerbu hodinin
Sub tufă de rujmalin.
Întinsă pușca să-l împuște:
- Ho, ho, ho nu mă-mpușca,
Că io nu-s cine gândești,
Că io nu-s fiară din codru
Nouă ani și nouă luni,
Eu anii plini-mi-i-oi,
Jos la țară traje-m-oi,*

³⁴ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Maria Tuns, 68 ani, Peteritea, 2000, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/02/2016.

*Mesă mândre-ntinde-v-oi
Și săracii strânje-v-oi.*³⁵

La curțile Evei

*La curțile Evei,
Beu turcii, să mulătesc,
Și pă Eva o pețasc.
Ei pețiră, cât pețâră,
Pă luni sara credințâră.
Când îi joi dimineața,
Vin turcii după Eva.
Când turcii pă drum merea,
Pă Eva o clopoța.
Strigă turcii di la poartă:
- Acasă ești, Eva noastă?
Iese maica Evei
Până în pragu tinzi,
C-on păr galben despletit,
Cu lacrimi până-n pământ.
- Drajii mei, nuntașii mei,
Înturna-ți-vă-napoi.
Eva care-o fo mireasă,
Amu-i moartă după masă.
Tăt în haine de mătășă,
De nu crezi, haida și vezi,
Că tăță-i în haine verzi.
Când o suflă vântu-n față,
Umple-n casă o verdeață.
Mirile-n casă-o intrat
Și din ochi o lăcrămat:
- Dă-mi, socruță, cheile,
Să-mi deștid boldurile,
Să-mi ieu jolj de-acel subțâre,
Să știu și io c-am fost mire,
Să-mi ieu jolj di-acel mai lat,
Să știu c-am fost însurat.*³⁶

³⁵ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Maria Tuns, n. 68 ani, Peteritea, 2000, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/02/2016.

³⁶ Culegător Corina Isabella Csiszár, performer Ioan Nechita, Peteritea, 79 ani, Peteritea, 2000, din Arhiva C.J.C.P.C.T. Maramureș, Dosar Nr. L/02/2016.